

וזה לשון הט"ז (י"ד ריז,ל): 'ואל יקשה בעיניך שהגהתי בדבריהם (של התוס' בנדרים) – שאותן התוספות מלאים טעויות לכל רגיל לקרותם'.

וכבר כתב על כך הר"ר מרגליות ז"ל בקונטרסו 'מחקרים בדרכי התלמוד' (טז), והראה שם בבקיאיות הרבה, עשרה מקומות שבהם ציינו הראשונים בספריהם השונים, על מאמר מסוים שמופיע במסכת נדרים, ואינו נמצא לפנינו במסכת. וכנראה, כתב שם, מפני מיעוט השקידה במסכת הזו התמעטו ההעתיקות ולכן רבו בה ההשמטות.

גם לשונה של המסכת חריגה משאר מסכתות הש"ס, כפי שכתבו הראשונים: 'לשון / גירסת נדרים משונה' (תוס' ז. ד"ה תיבעי. וכ"כ הרא"ש בפירושו ב: טז. כא: כט. ועוד).

בדרך מליצה נשמע כאן רמז: מסכת זו העוסקת כולה בדיבורו של אדם ובמשמעויות המדויקות של ביטוי שפתיו ולשונו, דוקא היא לשונה וגירסתה משונה ואינה תדירה ושגורה אצל הלומדים [ולא עוד אלא שמצינו בה דבר שאין כדוגמתו בסידור ועריכת המשנה; פתח דבריו של התנא במסכת זו הוחר, כמסקנת הגמרא (ג. למ"ד לשון שבדו להם חכמים). והרי 'אין אדם מחסר בראש דבריו אלא באמצען'. לשון הר"ן ב:], כמו במכוון מנעו החכמים את שגירות הענין ועיסוקו בתמידות אצל התלמידים – לרמז: מוטב לו לאדם להרחיק עצמו מן הנדרים, ואל לה ללשון להתרגל בהם, ולא יוצרך להיזקק להישאל עליהם ועל דקדוקי הלכותיהם. וכפיתחת מרן בשלחנו הערוך את הלכות נדרים: 'אל תהי רגיל בנדרים'. (וכעין זה אמרו בגמרא להלן כג. לענין ביטול הנדרים מראש, שהתנא שיבש דבריו וסתמם כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים. וכתב שם הריטב"א שלכך גם הרמב"ן לא שנהא הלכה זו בשיבה. ע"ע במובא בקונטרס 'שלמי נדר' בסוף ספר הליכות שלמה מועדים-א, אות כ).

דף ג

יידות היכא כתיב... מבואר בגמרא שיש הדורשים ידות בניירות ומקשיים נדרים לניירות ללמוד הימנה, ויש הדורשים בנדרים ומהם לומדים לניירות. יש מי שכתב נפקותא להלכה, לפי מה שכתבו התוס' ביומא (לד): לענין מחלוקת התנאים אם הכתוב 'ונסכו רביעית היין' מדבר על נסכי תמיד של שחר ואילו של בין הערבים למד ממנו, או להפך; אם קרה ואין נסכים אלא לאחד – יש להעדיף את הקרבן של ה'מלמד' שבו הם כתובים בפירושו, מאשר את ה'למד'. ואף כאן, אם נדר ב'יד' בלשון היכולה להתפרש על נדר או על ניירות – יש להעדיף את זה שבו נדרש מקור הדין.

בזה גם מובן ענין 'מלתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא' – כיון שיש הפרש ביניהם, כאמור (פורת יוסף). א. יש מקום לחלק בין הנידונים, שהרי כאן אין השאלה איזה דין יידחה מפני חברו אלא הספק הוא בדין עצמו, מה אמר האדם, על כן אין נפקותא בזה היכן מקור הדין אמור. [ואפשר שבכגון זה לא יחשב לא יד לנדר ולא לניזיר (ע' להלן ה. בראשונים), אך לפי מה שכתב במחנה אפרים (נדרים ז) נראה שיש להחמיר אלא אם יפרש מה נתכוין].

ואם באנו לדמות לשם נראה שדומה למי שנדר נדר וגם נור, שניהם בלשון 'יד', ועתה מוכרח הוא לעבור על אחד מהם, כגון חולה וכד' – י"ל שיעבור על זה שנלמד בהקש (ויל"ע לרבא שבניירות עובר בשני לאוין). ואין הדבר מוכרח ש"ל שדין זה אינו אלא גילוי מלתא בצורת ההררה אבל אין חילוק כלל בגוף חלות הנדר. גם יש לחלק בין נידון התמידין שבאחד הוא מפורש בתורה, משא"כ בזה שהכל בא מדרשה. וע"ע ביוסף דעת יומא לג על חילוקים שונים בין דבר המפורש בתורה לנלמד מדרשה. וע"ע בקובץ עלה יונה עמ' פט – 'המלמד והלמד'.

ב. ע"ע בחדושי חתם סופר שצדד נפקותא בין הדרשות השונות, אם יש תורת 'יד' בשבועה.

(ע"ב) 'אלא בל יחל דנזירות היכי משכחת לה, כיון דאמר 'הריני נזיר, הוה ליה נזיר, אכל קם ליה בבלי יאכל...? – לעבור עליו בשנים'. יש לשאול מדוע נצרכנו להקש כדי ללמוד שיש בנזיר בל-יחל, והרי עבר על נדרו שנדר להזיר, ומה הפרש בין נדר הנזירות לשאר נדרים (אין הכוונה לשאול שנלמד במה מצינו – שעל זה י"ל שאין מזהירים ועונשין מן הדין, וכמו שכתבו הראשונים לענין דין ידות. אלא הכוונה שדין נדרים כולל בתוכו את נדר הנזירות. וע"ש בתד"ה למה ובפירוש הרא"ש)? – אלא הייתי אומר שבעבירת איסורי הנזיר, אין בה משום חילול הנדר שהרי נדרו כבר התקיים בכך שנעשה נזיר, וההעברה על איסורי הנזיר אינה סותרת ומבטלת את הנדר.

ובזה מתפרשת שאלת הגמרא כיון ש'הוה ליה נזיר', אם אכל או שתה עבר רק על האיסורים הפרטיים של הנזיר, לא על עצם הנזירות. [פרוש זה תואם רק עם פרש"י והפרוש השני שבר"ן, שבשאלת הגמרא הוה אמינא שאין 'בל יחל' בנזיר].

ומשחידשה תורה שקיים דין בל יחל בנזיר, שמענו שאכן כשעובר על איסוריו הריהו נחשב כמחלל דברו הראשון. ולפי זה יש להסתפק אם נזיר על מנת שישתה יין, הגם שאסור בשתיה שהרי מתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, מכל מקום הרי לא חילל דבריו כששותה, אדרבה הרי אמר בנדרו שישתה. 'וצריך עיון לדינא'.

מן האמור נלמד שהמקדיש דבר למקדש ומעל ונהנה מהקדש – אין בו משום בל יחל, שהרי נדרו כבר התקיים ואיסור הנאה מן ההקדש – התורה הטילתו ולא הוא [ודוקא כשנדר להביא ואינו מביא עובר, כמבואר ברמב"ם ריש הל' ערכין ובספר המצוות קנז]. ורק בנזירות גילתה תורה בהקש מיוחד לנדרים שנחשב כמחלל דיבורו, לא בהקדש (אגרות משה ח"א קדשים יח – בדעת הרמב"ם).

א. בזה ביאר את השמטת הרמב"ם אזהרת בל יחל בנהנה מן ההקדש. ויצא לפרש הסוגיא בגדה (מו) המורה לכאורה להפך – בלאו דמעילה ולא בבלי יחל. וכן פירש הגר"פ פערלא בבאורו לספר המצוות לרס"ג (ל"ת קפב), מכח הסברא האמורה. [וכע"ז כתב כן החת"ס בתשובה (רמג). וע' גם זכר יצחק ח"ב מו, א. וכן צדד מהר"ם שיק (בתשובה שבשו"ת בנין ציון ח"ב סד), שמשבא הדבר ליד גובר שוב אין המקדיש עובר בבלי יחל. והוסיף לומר שאפילו קודם שביא ליד גובר, כיון שחל ההקדש במחשבה אין בל יחל. והגר"י עטלינגר שם חלק על דבריו].

ואם לדין יש תשובה, ש"ל כשם שהוקשה הנזירות לנדרים לענין זה הגם שהנזיר אינו מחלל דברו ממש כאמור, כמו כן הנדרים עצמם ודאי הוקשו זל"ז, וכמו שכתב הר"ן ד: (ד"ה משום), ועל כן אף נהנה מן ההקדש בכלל מחלל נדרו הוא. וכן צריך לומר בדעת הר"ן והרשב"א להלן טו שנראה שפירשו הסוגיא בגדה כפשטה בבלי יחל [שהקשו מזה על הרמב"ם שנוקט שאין 'בל יחל' אלא על המדיר ולא על המודר]. וכן מבואר בשיטמ"ק במנחות ד: שהנהנה מקרבן שלמים אעפ"י שאין בהם מעילה עובר משום בל יחל.

וע"ע בספר בית ישי (קג) שלכך עובר הנזיר בבלי יחל כששותה יין, הגם שהתורה היא שהטילה את האיסור כדברי מהרי"ט – אלא שבכל חלות אדם מתפסי על החפץ כלולה קבלה והתחייבות עצמית של הנהגה הנגזרת מאותו דבר שחל, וכשאומר הריני נזיר מחייב את עצמו להתנהג בדיני הנזיר. וכן בהקדש ובקנינים. (עע"ש ובסימנים כח עא). ולפי"ז מובן שאף בהקדש עובר בבלי יחל משום קבלה זו. וע"ע כסברא זו בשו"ת אבני נזר ש לענין בל יחל במועל בהקדש ובמאחר נדרו.

ב. ע"ע במנחת חינוך (ססה) שהסתפק בנזיר שקיבל על עצמו נזירות פחות משלשים יום, ודינו לנהוג שלשים – האם עובר בבלי יחל לאחר הזמן שאמר בפיו. וע"ע קרן אורה ד. כאב המדיר את בנו.

עוד בענין בל יחל בנזירות – ע' בשו"ת אחיעזר ח"ב י, ה; קובץ ברית אברהם (ישיבת עטרת ישראל ירושלם תנש"א) עמ' קכו.

'כגון דאמר: לא איפטר מן העולם עד שאהא נזיר'. פירש הר"ן שמשמעות דבריו 'הרי עלי למנות נזירות בענין שלא יהא חשש בדבר שאשלים נזירותי' – היינו: מיד. ושיטת הר"ן (כאן ולהלן ד. ד"ה בל

תאחר ולהלן בד"ה בל) שעובר בבל תאחר מיד כששוהה, כאילו אמר 'הרי עלי להביא קרבן מיד' שאף אם אחר מעט עבר בבל תאחר.

אמנם הרא"ש (ג: ד"ה לא; ד. ד"ה כגון וד"ה נזיר טהור) חולק וסובר שאינו עובר אלא אחר ג' רגלים. ויש להקשות לדעתו (כן הקשה הרשב"א. וכן תמה החו"א מדנפשיה), לשם מה הביאו דין האומר לאשתו הרי זה גיטך שחוששים למיתה, הלא אף אם אין חוששים לכך עוברים בבל תאחר בשלש רגלים כבכל מקום אחר? הגאון רבי נפילתי טרופ (חדושי הגרנ"ט השלם' מח) באר שנחלקו הר"ן והרא"ש במהות איסור 'לא יאחר לשלמו' האמור בתורה; לשיטת הר"ן, זמן החיוב לקיום הנדר הוא עד שיעברו שלשה רגלים. אם הביא תוך הזמן הזה – הריהו מביא בתוך זמנו. לאחר זמן זה – הרי זה מאחר וכיון שאחר – עבר על הלאו. לשיטת הרא"ש, זמן החיוב הוא מיד אלא שאם אחר ולא הביא מיד הרי עד ג' רגלים אין עובר באיסור באיחור זה, אבל לאחר ג' רגלים של איחור – עובר ב'לאו'.

נמצא אם כן כשהוא בעצמו התחייב בנדרו להביאו מיד, לדעת הר"ן – עובר מיד שהרי אין משך זמן לשיעור איחור. ואילו לדעת הרא"ש הריזה ככל נודר שמחויב מיד אלא שמאחר ג' רגלים ברשות. לפי זה כתב הגרנ"ט, מה שכתב הר"ן להלן שאם חייב עצמו להביא תוך שנתיים – עבר בבל תאחר לאחר ג' רגלים, זהו רק לפי שיטתו שהתורה היא אשר קבעה את זמן ההבאה (ג' רגלים) ואין בידו להרחיבו, אבל לפי הרא"ש מסתבר שביד האדם לקבוע את זמן החיוב של נדרו כי הרי לשיטתו ג' רגלים שקבעה תורה אינו ענין לזמן חיוב אלא לזמן האיחור, ואילו כשקבע לעצמו מסגרת זמן גדולה יותר, אין כאן איחור כלל.

ואם כן, אילו לא היינו חוששים למיתה, כשאמר 'לא אפטר מן העולם עד שאהא נזיר' היה בידו להשהות נזירותו ככל שחפץ שהרי הוא קבע לעצמו את זמן קיום נדרו לכל ימי חייו – לכן מוכרחים לקבוע שכיון שחוששים למיתה הרי זה כאילו אמר הרי עלי למנות מיד.

נראה שלהרא"ש שאינו עובר מיד, אין צריך לומר כהר"ן שכאילו אמר זאת בנדרו, עלי להביאו בענין שלא יהיה חשש בדבר, אלא די בכך שאנו חוששים למיתה ומחייבים אותו להביא מיד, שלכך עובר בג' רגלים של איחור. [ולתרץ קושיה הרשב"א צ"ל כנ"ל שבלא חשש מיתה הוא שקל יותר משאר נדרים לפי שקבע לו זמן גדול בנדרו וכנ"ל].
ע"ע בספר בית ישי סי' כח.

דף ד

זעבר בבל תאחר תגלחתו... אפילו למ"ד תגלחת אינה מעכבת – מצות גילוח מיהא לא מייקיים'.
יש לשאול הלא אין אזהרת בל תאחר אמורה אלא בעניני נתינה ותשלום, לגבוה או לעניים, אבל מצוות שאינן תשלומין לא שייך בהן איסור זה, כפי שביאר הרידב"ו דברי הירושלמי (פ"ק דראש השנה) שהעובר ולא מל בשמיני אינו עובר בבל תאחר לפי שכתוב לא תאחר לשלמו – דבר שהוא ניתן לתשלומין, יצא זה שאינו ניתן לתשלומין.

ומוכח מכאן כפי הנראה בכמה מקומות שתגלחת הנזיר יש בה ענין הקרבה לגבוה, שבמלאת הימים מביא את נזרו אל פתח אהל מועד (עפ"י בית ישי כח).

(ע"ב) 'חטאת חלב קאתיא לכפרה, חטאת נזיר למאי אתיא' – ואף לדברי האומר נזיר חוטא הוא על שציער עצמו מן היין, אינו חוטא גמור, ועיקר הקרבן לא בא לכפרה (ער"ן; תוס' מנחות ג: ד"ה לשם.

- ב. כתבו ראשונים שהנדרים, מלבד איסור חפצא שיש בהם, יש בהם איסור גברא של לא יחל דברו שהוא כשאר לאוין שבתורה שהאדם הוא שאסור בהם (עפ"י ר"ן יח. ריטב"א טז.). וי"א שהנדרים נקראים 'איסור חפצא' בלבד (עריטב"א שם ובשנועות כב: בשם מורו).
- ג. אף על פי שהחרמים כנדרים שהחפץ נאסר, הנידוי מחמירים בו גם כשנועה שהוא חל על דבר שאין בו ממש כשנועות, וכן מחמירים בו כנדר שהוא חל על דבר מצוה מפני איסור 'חפצא' (עפ"י רשב"ץ, מובא בב"י; רמ"א וש"ך רלט סקט"ו).
- נפקותו נוספות בין שנועות לנדרים הנובעים ממהות איסורם, איסור חפצא ואיסור גברא – ע' להלן יג.

דף ג

- ב. א. למה הוקשו נדרים ונזירות?
ב. לנדר נדר נזיר להזיר – מה מלמדים הכפילויות?
- א. שנו בברייתא: ... כי יפלא לנדר נדר נזיר להזיר לה' – מקיש נזירות לנדרים ונדרים לנזירות; – מה נזירות עשה בו ידות נזירות כנזירות (נזיר להזיר), אף נדרים עשה בהם ידות נדרים כנדרים. [מבואר בגמרא שלדעת תנא אחר, הלימוד מתהפך; מה נדרים עשה בהם ידות כנדרים (לנדר נדר; ככל היצא מפיו יעשה), אף נזירות].
- ומה נדרים עובר בכל יחל ובכל תאחר, אף נזירות עובר בכל יחל [מלבד בל יאכל ובל ישתה] ובל תאחר (כדלהלן).
- א. נזיר שגילה שערו או נטמא למת – עובר בכל יחל מלבד הלאוין האחרים (עפ"י רמב"ם נזירות ה, כא). ובספר בית הלוי (ח"א יז) כתב בדעת הסמ"ג שהשמיט מלקות דבל יחל בטומאה, שאינו עובר מאחר שסותר נזירותו ויש לה תשלומים.
- ב. 'בל תאחר' כנדרים; יש אומרים דוקא כנדרים הקדש אבל כנדרים שאין בהם מצוה – אין בהם איסור בל תאחר (עפ"י רמב"ם בספר המצוות לאו קנו ורמב"ן שם עשה צד. וכן נקט הקר"א ד. בפשיטות שלא מצינו בל תאחר כנדרים איסור, ע"ש). ויש אומרים שיש בהם, כגון שנדר איסור 'שנה אחת', אסור לו לאחר בקיום הנדר משום בל תאחר (עפ"י ר"ן ורשב"א סג.).
- ומה נדרים האב מיפר נדרי בתו ובעל מיפר נדרי אשתו, אף נזירות האב מיפר נזירות בתו ובעל מיפר נזירות אשתו [ובלא היקש היינו מחלקים ואומרים שהואיל ויש קצבה לנזירות, אינו מיפר כנדרים. ד:]. הריטב"א (יח.) כתב שהואיל ואין הקש למחצה, יש להשוות נדרים לנזירות לכל דבר, לענין חלות נדר על נדר [ואולם דעת הר"ן שם וש"ך שחלוק הנדר מנזירות לענין זה, ויש טעם לחלק ביניהם]. וכן מצינו שהנזירות חלה על דבר מצוה כנדר.
- וכ"כ הראשונים (כא. והרשב"א יט.) לענין דין 'הפלאה' שקיים כנדרים כנזירות.
- ב. לפי התנאים הסוברים 'דברה תורה כלשון בני אדם', לנדר נדר לא בא לדרשה, ואולם נזיר להזיר (שאינו כדרך הלשון) בא להדרש, לעשות ידות נזירות כנזירות. ולפי בני מערבא (כפירוש הר"ן) נזיר להזיר מלמד שהנזירות חלה על נזירות ואילו דין ידות נדרש מכלל היצא מפיו יעשה.
- ולדעת מי שאינו סובר 'דברה תורה כלשון בני אדם', לנדר נדר נדרש לעשות ידות נדרים כנדרים. נזיר להזיר – מלמד שהנזירות חלה על נזירות. [ואילו התנא הקודם, אם סובר שהנזירות חלה על נזירות, דורש זאת משינוי 'ליזור' – להזיר].